

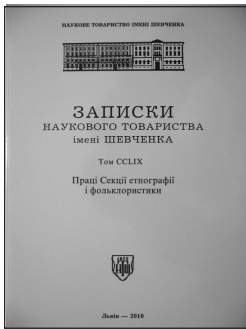


## ОГЛЯДИ НАУКОВИХ ВИДАНЬ



## Журнали, збірники

Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2010. – Т. ССLIX: Праці секції етнографії та фольклористики. – 816 с.



259-ий том «Записок Наукового товариства імені Шевченка» Секції етнографії та фольклористики, редактором якого є Роман Купчинський, вміщує публікації, що згруповані у трьох основних рубриках: «Статті та повідомлення», «Матеріали», «Критика і бібліографія».

Перша рубрика «Статті та повідомлення» складається із двох розділів – «Етнографія» і «Фольклористика». До розділу «Етнографія» увійшли такі статті: Р. Сілецького «Вибір чистого місця для будівництва в українців ( повір'я, прикмети, забобони)»; Р. Радовича «Поліський льох і питання реконструкції землянкового та напівземлянкового житла»; Л. Герус «Хліб у різдвяно-новорічних святах українців»; І. Пахолок «Традиційні рільничі звичаї та обряди Зелених свят в українців»; У. Мовної «Традиційне бджільництво українців Покуття: виробничий та обрядовий аспекти»; Р. Тарнавського «Культурно-історичний, трудовий та обрядовий аспекти звичаю «супряга»: новий погляд на відому тематику»; Л. Горощко «Обряди викликання дощу в українців Карпат»; В. Галайчука «Традиційні календарні звичаї та обряди Старосамбірщини»; О. Никорак «Українські взористі тканини (Порівняльна характеристика)»; О. Федорчук «Прикраси українського народного одягу (Порівняльна розвідка)»; В. Давидюка «Походження уявлень про русалок і мавок та значення клечання і «Куста»»; О. Годованської «Традиційне та інноваційне у присадибному городництві і садівництві Опілля»; Я. Тараса «Колективна допомога в будівництві українців Молдови»; В. Дяківа «Форми народної

релігійності в підрадянському українському суспільстві 1920-х років»; Т. Подоляки «Внесок Зенона Кузелі в підготовку до друку матеріалів Марка Грушевського з етнографії дитинства»; В. Білоус «Народознавча та видавнича діяльність Лева Лопатинського на Кавказі (Остання чверть XIX – перша чверть XX століть)»; М. Глушка «Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства імені Шевченка: дефініції і предметний засяг».

Роман Сілецький, досліджуючи «Вибір чистого місця для будівництва в українців ( повір'я, прикмети, забобони)» (С. 7–32), зазначає, що неоднотипні, на перший погляд, прикмети та заборони, які супроводжували вибір місця для заборони, які супроводжували вибір місця для зведення будівлі, передовсім житла, мають одну спільну рису: вони пов'язані з уявленнями про смерть, потойбічний світ, так званих нечистих («заложних», за термінологією Д. Зеленина) мерців, їхній негативний вплив на живих та з архаїчною традицією їхнього поховання біля доріг, перехресть, на межах, під деревами тощо. Прикмети та заборони під час визначення місця для новобудови ґрунтуються на давніх слов'янських віруваннях у могутність померлих, їхню здатність впливати на життя і добробут живих, боязні шкідливого впливу «чужих», «нечистих» мерців. Українці, як і інші слов'янські народи, здійснювали пошук «чистого» місця головно через те, що людське житло тривалий час було заглиблене у ґрунт, який є одним із локусів потойбічного світу.

Роман Радович у статті «Поліський льох і питання реконструкції землянкового та напівземлянкового житла» (С. 33–56) констатує, що в конструктивному та просторово-архітектурному сенсі споруди, призначені для зберігання коренеплодів, мають багато спільних рис із людським житлом. При облаштуванні тимчасового житла поліські пастухи, лісоруби, смолокури використовували ті самі технології, що й у будівництві господарських льохів, які відрізнялися він них наявністю печі чи відкритого вогнища, комина, віконця та інших функціональних елементів. У разі втрати основного постійного житла поліщуки могли тимчасово вселятися в господарські льохи.

У праці Людмили Герус «Хліб у різдвяно-новорічних святах українців» (С. 57–82) зазначено, що прикметною ознакою в Україні є обря-

дове застосування хліба в різдвяно-новорічний період у різних фізичних станах – це і неомлочені стебла злакових рослин, зерно, і хлібні вироби, що не простежується в інших календарних періодах. Розмаїття форм обрядового застосування хліба, вірогідно, зумовлене місцем різдвяно-новорічних свят у календарі, що давало змогу сконцентрувати давні обряди та звичаї, пов'язані із закінченням минулого та початком наступного господарського року. Хліб у переплетенні язичницької та християнської ідеологій цього календарного періоду сприймається, з одного боку, як символ багатства, з другого – як дар, жертва, принесення якої спрямоване на забезпечення врожайності землі, плідності тварин, здоров'я, злагоди, достатку родини та інших позитивних начал.

Інна Пахолок, аналізуючи «Традиційні рільничі звичаї та обряди Зелених свят в українців» (С. 83–91), прийшла до висновку, що деякі українські звичаї та обряди Зелених свят мають чітко виражений рільничий характер. Особливо виразно він проявляється у замаюванні городів і полів, обходах обійстя та «водінні Куста», меншою мірою – у «проводах» русалок. Така палітра рільничих звичаїв та обрядів із різних історично-етнографічних районів України свідчить про їхню популярність серед населення. А це підтверджує важливу роль, яку ці звичаї та обряди відігравали і в системі Зелених свят, і в традиційному народному календарі загалом.

У статті Уляни Мовної «Традиційне бджільництво українців Покуття: виробничий та обрядовий аспекти» (С. 92–115) проаналізовано польові етнографічні матеріали та спорадичні літературні джерела, які свідчать про історичну вкоріненість та поширеність бджільництва як традиційного господарського заняття, про розвиненість його обрядової сфери у цьому регіоні Карпатського краю. Розглянуто основні складові бджолярського промислу, народний досвід плекання бджіл, технологічні прийоми медозбору та ін. Пасічницька обрядовість, твердить дослідниця, оформилася у вигляді трьох основних компонентів: народних поглядів на бджолу та пасічника, звичаєвості річного циклу, яка мала гарантувати достаток меду в господарстві, плодючість та збереження бджіл, а також традиції ритуального використання меду і воску у родинній та календарній обрядових практиках.

Роман Тарнавський у науковій праці «Культурно-історичний, трудовий та обрядовий аспекти звичаю «супряга»: новий погляд на відому тематику» (С. 116–129) пов'язав своє дослідження із аналізом загальнослов'янського звичаю «полосання зубів» горілкою у перший понеділок Великого посту, який називали «полоскозуб», «пополокони» та ін. На думку автора, цей зви-

чай, як і обряди «колодки» та «полазника», пов'язані з тягловими тваринами. Тому «полоскозуб» варто трактувати не лише як очищення від скромної їжі, а й як рудимент громадського обговорення укладання супряжних спілок, після якого можна було визначити, хто із членів сільської громади буде зацікавлений у супрязі.

Леся Горошко, вивчаючи «Обряди викликання дощу в українців Карпат» (С. 130–137), стверджує, що в цьому регіоні метеорологічна магія вирізняється певною етнолокальною варіативністю. До своєрідних способів викликання дощу дослідниця зараховує деякі магічні обрядодії з криничною водою, розкопування джерел, вилівання у ріку ртуті, купання в річці вагітної жінки та ін. Світоглядною основою цих обрядів є архаїчні вірування у можливість надприродного впливу на атмосферні явища з допомогою певних магічних дій з водою, жертвоприношень воді, нейтралізації дій злих сил тощо. На теперішній час ці звичаї та вірування майже не побутують і розглядаються як елементи побутово-обрядової архаїки.

У публікації Володимира Галайчука «Традиційні календарні звичаї та обряди Старосамбірщини» (С. 138–178) висвітлено та систематизовано стосовні до річного кола обряди, звичаї, забобони та інші матеріали населення бойківської частини Старосамбірського району Львівської області від кінця XIX до початку XXI ст. Крім раніше опублікованих праць, дослідження спирається на авторські польові записи 2003, 2005 років та архівні матеріали кафедри етнології Львівського національного університету імені Івана Франка. Автор порівнює, що саме залишилось у народній пам'яті чи живому побутуванні від часу перших фольклорно-етнографічних записів, а також які зміни відбулися в обрядовості й чим вони зумовлені. У висновках зазначено, що традиційна духовна культура Старосамбірщини збереглася незрівнянно краще, ніж матеріальна. Окремі її аспекти у сучасних записах представлені навіть повніше, ніж у матеріалах більш ніж сторічної давності М. Зубрицького, Ф. Ржегоржа чи С. Спшетельської-Гринберг.

Олена Никорак у дослідженні «Українські взористі тканини (Порівняльна характеристика)» (С. 179–210) аналізує національні особливості, спільні риси та деякі відмінності, які простежуються у типах виробів, матеріалах і техніках ткання, а найбільше – у художньому вирішенні (схемах укладання домінуючого орнаменту та підпорядкованих ним взористих площин, у розмірах і формах мотивів, ритміці, колориті, структурі, фактурі тощо). У формуванні декору українських тканих виробів, на думку дослідниці, тісно переплелися національна традиція та окремі взаємовпливи мистецтва су-

сідніх народів, зокрема, Білорусі, Росії, Молдови, Румунії, Болгарії, Словаччини, дещо менше – Польщі, Угорщини, Чехії, Хорватії. Виявлені паралелі свідчать про тривалий період розвитку ткацтва в умовах етнокультурних контактів і взаємозапозичень.

У статті *Олени Федорчук «Прикраси українського народного одягу (Порівняльна розвідка)»* (С. 211–228) зазначено, що, попри подібність, значна частина народних оздоб українців пізнавана за художньо-композиційними ознаками. Так, немало автентичних рис простежується у творчості карпатських мосяжників, які зберегли й розвинули спадщину давньоруського мистецтва. Оригінальні художні риси притаманні виробам українських золотарів, зокрема різногигиним дукачам. Багатством самобутніх художніх форм вирізняються й прикраси з бісеру – гердани, селянки, кризи, котильйони тощо. Неповторними автентичними прикметами були наділені дівочі вінки, які часто мали складну та водночас багату художню й семантичну структуру.

Наведений у праці *Віктора Давидюка «Походження уявлень про русалок і мавок та значення клечання і «Куста»* (С. 229–248) аналіз обрядів та звичаїв, які засновані на уявленнях про метаморфозу, на думку автора, не дає глибоких підстав вбачати їхнє глибоке походження. Єдине, що вказує на їхню можливу давність, – це представлені в них усі способи поховання, аж від найдавніших. Традиційна обрядовість, як відомо, має тенденцію до консервації попередніх форм за принципом палімпсесту. Уявлення про прихід душ померлих родичів та орієнтація на їхню, переважно чоловічу, стать, а також зв'язок сфери їхньої опіки винятково з хліборобством свідчать про рільницько-патріархальні джерела тих звичаїв. Вони ж повністю були впроваджені не раніше IV–III тис. до н. е. Брак уявлень про втілення людської душі в дерево у семітів свідчить про праєвропейську генезу цих уявлень.

*Оксана Годованська* з'ясувала «Традиційне та інноваційне у присадибному городництві і садівництві Опілля» (С. 249–263) – малодосліджуваному регіоні України, який, за визначенням географа Ф. Заставного, є крайньою західною частиною Поділля, що поступово зливається з Передкарпатською височиною. Дослідниця на основі доступних джерел, польових матеріалів (інтерв'ю з людьми різного віку, соціального статусу і місця проживання) та власних спостережень проаналізувала практику присадибного городництва і садівництва, узагальнила народний агрономічний досвід, а також визначила його місце у традиційній рільничій культурі українців Опілля.

*Ярослав Тарас*, досліджуючи особливості «Коллективної допомоги в будівництві українців Мол-

дови» (С. 264–272), зазначає, що трудомісткі будівельні роботи під час спорудження хаги, які забирали багато часу, породили форму колективної допомоги, яку в українців Молдови дістала назву «клака» (український відповідник «толока»). Її організували переважно для виготовлення цегли-сирцю – лампачу (необпаленої глини з соломною), закидання вальків на стіни та перекриття. За свідченням респондентів, клаки проводили впродовж дев'яти четвергів після Великодніх свят. Матеріалом для публікації стали записи, зібрані під час експедиції Інституту народознавства НАН України в Молдову у 2005–2006 рр.

*Володимир Дяків* аналізує «*Форми народної релігійності в підрадянському українському суспільстві 1920-х років*» (С. 273–305), тобто в той час, коли відбувалась і завершувалась окупація комуністичними більшовицьким режимом частини українських земель, підкорення українського народу людськими засобами (розстрілами, арештами, боротьбою проти релігії та церкви тощо). До цих форм автор зараховує оновлення та появу ікон, паломницькі походи, з'яви вірянам Богородиці та ін. Про такі випадки збереглося чимало письмових фольклоризованих оповідань, які автор систематизував і детально дослідив.

*Тамара Подолька*, оцінюючи «*Внесок Зенона Кузелі в підготовку до друку матеріалів Марка Грушевського з етнографії дитинства*» (С. 305–314), вважає, що зразком упорядницької роботи львівського вченого є праця «*Дитина в звичаях і віруваннях українського народу*. Матеріали з полудневої Київщини». Заслугою вченого є структурування роботи, її новий зміст та форма. Вчений зумів зробити з численних непогрупованих, часто подрібнених та уривчастих нотаток групи записувачів чи не єдину на той час більш-менш фундаментальну працю про дитину й подружні стосунки та пов'язані з ними звичаї, обряди. Важливими для української етнографічної науки є особисті додатки З. Кузелі, які суттєво підсилюють основний зміст багатою критичною інформацією, а також розкривають певні нюанси конкретних явищ та їх історію.

Українці добре знають, що одним із засновників національної фольклористики був нащадок грузинського княжого роду, поет, автор збірника народних дум Микола Церетелі, проте не завжди проінформовані про своїх земляків-науковців, які здійснили значний внесок у дослідження народів Кавказу. Про це зазначає *Віра Білоус* у статті «*Народознавча та видавнича діяльність Лева Лопатинського на Кавказі (Остання чверть XIX – перша чверть XX століть)*» (С. 315–336). Л. Лопатинський, виходець із містечка Долини Івано-Франківської області, якраз і належить до таких українських учених. На чужині, пише дослідниця, він став натхненником фундаментального неоціненого для

світової науки регіонального дослідження під назвою «Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа», про що стверджували М. Марр, Л. Черняв та інші вчені.

Михайло Глушко у статті «Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства імені Шевченка: дефініції і предметний засяг» (С. 337–363) відзначає, що українське народознавство почало свій шлях з «етнографії» – зі збору зразків усної словесності та матеріалів, які стосувалися календарної та сімейної обрядовості. На її основі постала фольклористика, а на ґрунті описової етнографії – етнологія, яка розвивалася як класична історична галузь наукових знань. Термін «фольклор» та його похідні вперше ввів у науковий обіг М. Драгоманов, а закріпив І. Франко. У 80–90 рр. XIX ст. фольклористика в Україні відрізнялася від тогочасної «етнографії» застосуванням порівняльно-історичного методу і відзначалася більш теоретичним характером. Вона розвивалася в рамках літературознавства, і члени НТШ вважали її класичною філологічною дисципліною. Живання терміна «фольклор» значувало початок розмежування української етнографії та фольклористики як окремих народознавчих дисциплін.

Другий розділ «Фольклористика» у рубриці «Статті та повідання» укомплектований десятьма статтями: М. Чернопиского «Національні особливості фонеморфології і фоностилістики української народної словесності»; І. Гунчика «Часова парадигма українського оказіонально-обрядового фольклору»; Г. Сокол «Особливості розвитку української фольклористики в Галичині наприкінці XIX – на початку XX століть»; О. Сироїд «Українська духовна пісня усної традиції в польських виданнях першої половини XIX століття»; Н. Пастух «Топонімічні образи у весільній пісенності українців»; Н. Супрун-Яремко «Фольклоризовані пісні літературного походження українців Кубані»; О. Кузьменко «Народні оповідання та перекази про січових стрільців: текстологічні проблеми»; О. Голубець «Особливості новітньої верстви гаївок»; Р. Кирчів «Фольклорна рецепція героїки повстанського чину»; Є. Луна «Сатиричне змалювання Сталіна у монострофах».

Михайло Чернопиский, досліджуючи «Національні особливості фонеморфології і фоностилістики української народної словесності» (С. 364–388), звертає увагу на те, як «солов'їна» звукова гама мови українців відбилася у творах народної словесності на звуковій організації народнопісенного вірша, де ця національна прикмета виражена вповні, та в самій структурі, де її наявність проявляється у творенні поетичних образів, стає змістовним наповненням пісенного твору. Аналіз і концептуальні висновки автора підтверджені слухними міркуваннями

відомих українських фольклористів, а саме: О. Потебні, Ф. Колесси, К. Квітки, М. Грушевського, С. Грици.

Стаття Георгія Гунчика «Часова парадигма українського оказіонально-обрядового фольклору» (С. 389–405) присвячена вивченню категорії часу в утилітарно-сакральних текстах народних молитов, замовлянь, примовок та інших типологічно споріднених утворень. Виділено і проаналізовано два основні типи оказіонального часу – обрядовий і міфічний. Обрядовий час конкретизовано як місячний, тижневий і добовий. Міфічний оказіональний час представлений чотирма різновидами, що пов'язані з діями тео- й агіоморфних персонажів, обрядовими діями самого виконавця, перебуванням хвороби або демонічної істоти в людині та сакральністю першого разу.

З'ясовуючи «Особливості розвитку української фольклористики в Галичині наприкінці XIX – на початку XX століть» (С. 406–422), Ганна Сокол зазначає, що створенню галицького культурно-наукового фольклористичного осередку з центром у Львові сприяли тогочасні суспільно-політичні умови. Найважливішим серед них стало Наукове товариство імені Шевченка, фольклористичну роботу в якому провадили І. Франко, М. Грушевський, Ф. Вовк, В. Гнатюк, Ф. Колесса. Ці вчені тісно співпрацювали з наддніпрянськими та зарубіжними представниками науки і культури, зуміли залучити когорту нових збирачів і дослідників уснопоетичної словесності. Вони видавали спеціальні часописи для фольклорно-етнографічних матеріалів, серед яких: «Етнографічний збірник», «Матеріали до української етнології». Усе це вивело українську фольклористичну науку на світову арену.

Олена Сироїд у своїй публікації досліджує «Українську духовну пісню усної традиції в польських виданнях першої половини XIX століття» (С. 423–441). Як зауважує авторка, матеріали польських видань того періоду підтверджують значну популярність української духовної пісні в тогочасній усній традиції, а також помітну увагу до цього самобутнього явища представників польських культурних кіл. Підтвердженням цього, зазначає дослідниця, є «Старі оповідання й образи» Казімежа Владислава Вуйцицького (Варшава, 1840), який подає розповіді про покутських лірників; публікації духовних пісень на сторінках газети «Lwowianin» і Віленського журналу «Athenaeum»; тексти зі збірників П. Чубинського та Е. Ізопольського та ін.

Надія Пастух у праці «Топонімічні образи у весільній пісенності українців» (С. 442–466) пише, що топонімічні утворення синонімічного характеру (ойконіми, гідроніми, ороніми) посідають важливе місце у фольклорній ієрархії шлюбних символів. У них одночасно репрезен-



товано як певний історичний та географічний досвід нашого народу, так і його естетичні стереотипи. Топоніми приховують цілий спектр різноманітних значень, а також виконують низку важливих функцій, із яких основні – етноідентифікаційна та етноінтеграційна. Крім того, загальнослов'янські пісенні мотиви, занурюючись у топонімну конкретику, набувають реальних обрисів, стають близькими і зрозумілими місцевому люду.

Стаття Надії Сутрун-Яремко «Фольклоризовані пісні літературного походження українців Кубані» (С. 467–500) присвячена аналізу 68-и пісенних зразків, що записані в польових умовах. Ці пісні літературного походження переконливо засвідчують, що процес їх фольклоризації, який почався і якийсь час тривав в Україні, у кубанських умовах мав своє дієве й творче продовження, сприяючи подальшому розвитку народнопісенної лірики під безпосереднім впливом української літературної поезії.

Дослідження Оксани Кузьменко «Народні оповідання та перекази про січових стрільців: текстологічні проблеми» (С. 501–513) є першим кроком у фіксації та вивченні усних оповідних текстів про події Першої світової війни, зокрема про героїку січових стрільців. Авторка звернула увагу на деякі мікроелементи тексту, які засвідчують риси його фольклорності, та показала продуктивність такого дослідницького підходу. На її думку, у статті акцентовано саме ті питання, які спонукають до вироблення спільними зусиллями українських фольклористів чіткіших критеріїв щодо атрибутування неказкової фольклорної прози, що допоможе в перспективі підготувати антологію тестів народної прози ХХ ст.

Орися Голубець, з'ясовуючи «Особливості новітньої верстви гайвок» (С. 514–540), твердить, що у ХХ ст. народна гайвокова традиція зазнала значних змін, передусім у пісенному репертуарі. Помітно зменшилася частина давніх гайвок з елементами архаїчної магічно-ритуальної семантики. Натомість акцент на ігровий, розважальний функціональності цих текстів дав поштовх до новотворення й модифікації гайвок гумористичного, жартівливого змісту. Впадає в очі помітне посилення релігійних мотивів у весняних піснях. Досить поширеним явищем є контамінація текстів – давніх із новоствореними чи гайвок і пісень інших жанрів. Руховий компонент у більшості гайвокових новотворів не відіграє вже тієї важливої ролі, що у давніх гайвках.

Роман Кирчів у дослідженні «Фольклорна рецепція героїки повстанського чину» (С. 541–584) констатує, що народна творчість, породжена добою героїчної боротьби УПА і пов'язаного з нею національно-патріотичного підпілля – це одна

зі стадіальних ланок поступального розвитку української фольклорної традиції, зокрема тієї її ідейно-змістової течії, що була виразом свободолобних прагнень українського народу і його історичних багатовікових визвольних змагань за волю і державну незалежність. У повстанській творчості, особливо пісенній, ця течія набула високого розвитку і, маючи потужний ідейно-смісловий заряд та велику впливовість, стала «головним криком нової України», «універсалом цієї нової України», «універсалом, що вона живе, жити хоче і жити буде, хоч би всі сили зла завзялися на неї» (Д. Донцов). Ця домінуюча ідея – визначальна прикмета української повстанської творчості.

Євген Луцько у статті «Сатиричне змалювання Сталіна у монострофах» (С. 585–624) твердить, що саме монострофи завдяки оперативності й мобільності їхнього творення та побутування порівняно з фольклорними жанрами ширшого формату більш повно і різнобічно відобразили, дошкульно висміявши й осудивши злочинну діяльність московсько-комуністичного диктатора Сталіна, оголили його людиноне-нависницьку, демонічну сутність. Спостережливе око українського народу завдяки майстерному володінню творчим потенціалом малих фольклорних жанрів зуміло побачити й виставити на висміювання інтелектуальну й духовну деградацію та моральне звиродніння «вождя».

У д р у г у рубрику «Матеріали» увійшло сім публікацій, а саме: С. Макарчука «Етнографічні сюжети в описових творах про намісництва і губернії підросійської України останньої чверті ХVІІІ – першої половини ХІХ століть»; А. Вовчака «Збірник українських крипадій «Das Geschlechtsleben des ukrainischen Bauernvolkes...» (Лейпціг, 1909–1912): його історія та рецепція»; М. Балагутрака «Ідентичність українців польсько-українського пограниччя»; С. Гвоздевич «Звіт Катерини Матейко з експедиції у гончарський осередок Львівщини»; Я. Тараса «Щоденна і святкова їжа в селах Голешів і Лапшин на Жидачівщині»; Б. Жешлинського «Відроджений на Львівщині ляльковий вертеп»; А. Вовчака «Етно-фольклористичні бібліографічні покажчики «Osterreichische volkskundliche Bibliographie» (Відень) і «Internationale volkskundliche Bibliographie» (Берлін) та потреба поточної бібліографії української фольклористики».

Степан Макарчук, розглядаючи «Етнографічні сюжети в описових творах про намісництва і губернії підросійської України останньої чверті ХVІІІ – першої половини ХІХ століть» (С. 627–638), узагальнює, що Київські описи відзначаються увагою до архітектури, церковного мистецтва, соціального і станового складу населення, тор-

говельних зв'язків і ярмарків, також до природних особливостей краю. У Харківських описах помічаємо більше, ніж в інших, бажання автора відобразити спосіб життя, характер і звичай населення. Волинські описи цікаві наявністю картографічних схем усіх повітових міст із зазначенням у них важливих частин і будинків. Опис Полтавської губернії більшою мірою, ніж інші, етнографічний. Так чи інакше всі вони становлять цінний зріз масиву соціально-культурної інформації про Україну кінця XVIII – початку XIX ст.

Публікація Андрія Вовчак *«Збірник українських криптадій «Das Geschlechtsleben des ukrainischen Bauernvolkes...» (Лейпциг, 1909–1912): його історія та реценція»* і додатків із передмовою і вступними статтями, які переклав автор із німецької мови на українську (С. 639–693), присвячена маловідомому широкому науковому загалу лейпцигському фольклорному збірнику сороміцького фольклору В. Гнатюка. Автор відзначає, що інтерес цього вченого до цього специфічного пласта усної словесності не був якимось випадковим та короткотривалим явищем, породженим нездоровими зацікавленнями до «неморальних речей». Його досягнення у збиранні, дослідженні та публікації українських криптадій – результат солідної наукової підготовки і цілеспрямованої діяльності людини, котра найважливішим завданням своєї наукової праці постановила планове призбирування фольклорно-етнографічного матеріалу, систематичне заповнення прогалин, залишених попередниками.

Микола Балагурак у матеріалах, що стосуються *«Ідентичності українців польсько-українського пограниччя»* (С. 694–703), виклав результати досліджень, які відбувалися на етнічній українській території, котру до початку 1946 р. та операції «Вісла» 1947 р., а також до моменту обміну окремих локальних етнічних частин української території, компактно заселяли корінні українці і лише дисперсно – родини етнічних поляків. У процесі опитування 14-и інформаторів, акцент було зроблено на глибину та біографічну інформативність оповідей українців і тих, хто однаковою мірою володів українською і польською мовами. Зібрані відомості дозволили дослідникові проаналізувати локальну специфіку набуття, утвердження та зміну статусу етнічної ідентичності українців в умовах сучасних культурних, соціальних і політичних трансформацій українсько-польського пограниччя.

Стефанія Гвоздевич, вперше публікуючи *«Звіт Катерини Матейко з експедиції у гончарський осередок Львівщини»* (С. 704–710) 1940 року, стверджує, що науковий доробок цієї дослідниці у сфері української керамології актуальний і

досі. Вона поставила завдання, накреслила хронологічні рамки, визначила методіку дослідження й комплексного підходу у взаємозв'язку художньо-конструктивного і пластичного образу, бачення цілого та елемента, загальних тенденцій і локальних особливостей. Пропонована публікація її *«Звідолення»* про результати експедиції разом із архівними матеріалами, щоденниками та науковими працями допоможуть гідно оцінити творчий і життєвий доробок К. Матейко.

Ярослав Тарас у передмові до власноруч зібраних у 2006–2008 рр. етнографічних польових матеріалів *«Щоденна і святкова їжа в селах Голешів і Лапишин на Жидачівщині»* (С. 711–721), зауважує, що їжа є важливою частиною матеріальної культури та маркером ідентичності кожного народу. Її характер залежить від соціально-економічного і природно-географічного середовища, історичних умов, напрямку господарської діяльності. У кожному українському селі їжа мала свої особливості, які є складовими елементами, що формують національні ознаки української матеріальної культури. Розглядаючи їжу селян Голошева і Лапишина, дослідник поділив весь матеріал на дві великі групи, а саме: їжа щоденна і їжа святкова.

Богдан Жеплинський, оповідаючи про історію *«Відродженого на Львівщині лялькового вертепу»* (С. 722–727), називає велику кількість імен людей, які були задіяні у справі популяризації лялькового вертепного дійства до і після Другої світової війни, а також вказує на головні їх осередки, де і як вони формувалися. Чимало уваги приділено новоутвореному ляльковому вертепу при училищі № 4, що діє дотепер у Львові за безпосередньої участі самого автора.

Андрій Вовчак у публікації *«Етно-фольклористичні бібліографічні покажчики «Österreichische volkskundliche Bibliographie» (Відень) і «Internationale volkskundliche Bibliographie» (Берлін) та потреба поточної бібліографії української фольклористики»* (С. 728–736) зазначає, що в сучасній українській фольклористиці, попри власні національні здобутки, треба використовувати світовий досвід бібліографізації фахових видань, зокрема австрійський і німецький. Два бібліографічні покажчики, про які йдеться, хоч і є довідниками ширшими за тематикою і охоплюють всю народознавчу літературу, проте є прикладами ефективності їхнього використання. Кожен із них охоплює літературу галузі за два календарні роки й виходить у світ більш-менш періодично на третій чи четвертий календарний рік.

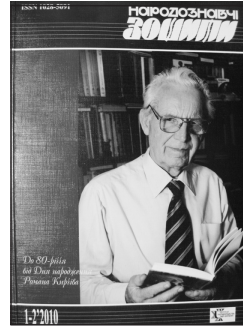
Остання третя рубрика «Критика і бібліографія» тому «Записок Наукового товариства імені Шевченка» складається переважно з рецензій, а саме: Михайла Чорнопиского на

книгу Романа Кирчіва «Із фольклорних регіонів України. Нариси і статті» (Львів: Інститут народознавства НАН України, 2002. – 351 с.) (С. 739–744); Ганни Горинь на видання Олени Никорак «Українська народна тканина XIX–XX ст. Типологія, локалізація, художні особливості. Частина 1. Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України)» (Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. – 584 с.) (С. 744–750); Миколи Балагутрака на книгу «Відлуння гомодору-геноциду 1932–1933. Етнокультурні наслідки голодомору в Україні / Ред. Р. Кирчів, О. Романів» (Львів: НТШ, 2005. – 200 с.) (С. 750–756); Людмили Герус на книгу Марка Грушевського «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу» (Київ: Либідь, 2006. – 256 с.) (С. 756–760); Людмили Герус на видання Світлани Творун «Українські обрядові хліби. На матеріалах Поділля» (Вінниця: Книга-Вега, 2006. – 96 с.) (С. 760–762); Олени Никорак на книгу Оксани Сапеляк «Українська спільнота в Аргентині: історико-етнологічний аспект» (Львів: Червона калина, 2008. – 286 с.) (С. 768–774); Богдани Гладіш-Олейко на видання «Українська фольклористика: Словник-довідник / Упор. і заг. редакція М. Чернопиского» (Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 448 с.) (С. 774–777); Романа Кирчіва на книгу Василя Івашківа «Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша» (Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 448 с.) (С. 780–784); Богдана Деркача на навчальний посібник Віктора Давидюка «Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі)» (Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 436 с.) (С. 784–786).

Крім рецензій, рубрику доповнили: інформація Ірини Довгалюк про етномузикознавчу конференцію у Відні «Abstracts of 39-th World Conference International Council for Traditional Music» (Vienna, 2007. – 4–11 July. – 297 p.) (С. 762–768); огляд Ігоря Гунчика публікацій першого номера загальноукраїнського наукового журналу «Міфологія і фольклор» (Львів, 2008. – № 1. – 152 с.) (С. 777–780); матеріали Ростислава Пилипчука «Фольклор, народно-ужиткове мистецтво та етнографія на сторінках українських газет «Буковина» (1885–1910) і «Нова Буковина» (1912–1915)» (С. 786–804).

Завершує том «Записок Наукового товариства імені Шевченка» Секції етнографії та фольклористики «Список ілюстрацій» зі 113-ї позицій.

**Народознавчі зошити. Номер присвячено 80-річчю Романа Кирчіва / Упор. О. Кузьменко, Н. Пастух, О. Харчишин. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2010. – № 1–2. Січень–квітень. – 288 с.**



Подвійний випуск двомісячника «Народознавчі зошити» за січень–квітень 2010 р. Інституту народознавства НАН України присвячений 80-річчю від дня народження Романа Кирчіва – відомого в Україні та за її межами українського фольклориста, етнографа, літературознавця.

До першої рубрики «Ювілеї» увійшли такі статті: С. Павлюка «Несхитність в житті і науці»; О. Кузьменко, Н. Пастух, О. Харчишин «Фольклористичний доробок Романа Кирчіва у XXI столітті»; А. Нагачевського «Доктору Роману Кирчіву: спогади та шанування з діаспори»; М. Глушка «Роман Кирчів – невомний член НТШ в Україні»; М. Чернопиского «Учений з почуттям сумління і порядності»; С. Пилипчука «Не щадячи ні трудів, ані поту»: Франкознавчі студії Романа Кирчіва»; М. Дмитренка «Роман Кирчів як дослідник історії фольклористики (до 80-річчя від дня народження)»; М. Вальо «Призабута славістична карта наукової діяльності Романа Кирчіва»; Є. Сявауко «Компетентний, принциповий, інтелігентний (слово про вченого)»; В. Білоус «Окрилений родинною легендою (до портрета вченого)»; Р. Радішевського «Ужик полоніста Романа Кирчіва»; Р. Кирчіва «З родинної саги».

У вступній статті до ювілейного видання «Несхитність в житті і науці» (С. 2–8) Степан Павлюк, директор Інституту народознавства НАН України, осмислюючи життєвий та науковий шлях львівського вченого, зазначає, що синхронно з несхитністю, як засадничим життєвим принципом, у професора Р. Кирчіва завжди домінувала шляхетність, що проявлялася через громадянську і професійну відповідальність за свої дії та вчинки. Дослідник прагнув і вірив у соборність української нації, а сьогодні він дбає про її державницьке утвердження на основі історичної пам'яті і величній культурно-традиційної спадщини.

Оксана Кузьменко, Надія Пастух, Ольга Харчишин, аналізуючи «Фольклористичний доробок Романа Кирчіва у XXI столітті» (С. 9–22), зазначають, що постать ювіляра належить до тих учених, творчі ідеї яких формують перспектив-